

Klaniczay Tibor — Szauder József — Szabolcsi Miklós: Histoire abrégée de la littérature hongroise. Bp. 1962. Corvina 300 l.

A Corvina kiadó németül, oroszul, angolul és franciául jelentette meg a magyar irodalomtörténet rövid marxista összefoglalását. Az idegen nyelveken kiadott szép kiállítású könyv, a *Kis magyar irodalomtörténet* (1961) rövidített változata. Ezzel már több bírálat foglalkozott; most nem bocsátkozunk részletekbe. Egy olyan szempontot emelünk ki, amely az idegen nyelvű összefoglalás elsődleges céljával függ össze.

A könyv bevezetése méltányos hangon emlékezik meg azokról, akik a múlt század vége óta irodalmunk külföldi népszerűsítésén fáradoztak. Ezt a kötetet mérhetjük akár melyik korábbi műhöz, kisebb vagy nagyobb korszakot átfogó összegezéshez, alapvető, elvi különbség van közöttük. Elvi jelentősége van annak, hogy a marxista irodalomtörténet-írás, még ha nem is „végleges”, de lehiggadt eredmények és új rendszerezés alapján létrehozta azt a szintézist, amelyre támaszkodva az idegen nyelvű kiadás készült. Nemcsak a polgári korszak nagyrészt elavult publikációinak megrostálásában lesz hasznos eszköz a külföldi olvasók kezében, hanem a marxista kutatások eredményeivel is megismerteti őket. Ennek szükségességére folyóirataink elmúlt évi számaiban — egy-egy magyar irodalmi érdekű külföldi kiadvány bírálata kapcsán — megemlíszertünk. Ezt a jó kezdeményezést folytatnunk s az ilyen irányú törekvéseket fokoznunk kell. Érdemes volna egy bővített kiadás tervbevétele is a minden bizonnyal újabb eredményekre épülő négykötetes irodalomtörténeti kézikönyv megjelenése után. A bővítés mindegyik korszaknál indokoltnak látszik, különösen a XX. századi magyar irodalom sok névvel teletűzdelt, szükségszerűen zsúfolt fejezeténél. Meggondolandó egy külön kötet kiadása a huszadik századi, mai, szocialista irodalmunkról. — Amikor kezünkbe vesszük ezt a fontos időszaki könyvet, ne feledkezzünk meg arról, hogy sok tartozásunk és további törleszteni valónk van az elmúlt évtizedek alatt összegyűlt adósságból.

Hopp Lajos

Fitz József: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története. 1. rész. A mohácsi vész előtt. Bp. 1959. Akadémiai K. 258 l. 5 t.

Megkésve, négy évvel megjelenése után, ismertetjük Fitz József hézagpótló könyvét miután hasztalan vártuk eddig a mű további kötetének megjelenését. A magyar könyv- és nyomdásztörténet e kitűnő tudósa egy oly-

annyira hiányzó szintézis megírására vállalkozott, s a megjelent első kötet be is váltotta a hozzá fűzött reményeket. S bár igaz, hogy Fitz kutatásainak éppen a Mohács előtti kor volt a fő területe, s így a szerencsésen napvilágot látott kötet éppen azt az ismeretanyagot rendszerezi, melynek birtoklásában ma senki sem versenyezhet vele, a további kötetek — reméljük nem végleges — elmaradása egy nélkülözhetetlen kézikönyv nagyobb részétől fosztja meg a magyar művelődés és irodalom történetének kutatóit. De ugyanigy fájdalommas hiányt jelent a szép könyvek kedvelőinek is, mivel a magyar nyomtatott könyv történetének első nagy fejezetét az Akadémiai Kiadó ritka szép tipográfiai kivitelben bocsátotta közre, — méltón a magyar nyomdászat legszebb hagyományaihoz. A kitűnően válogatott és tökéletes technikájú reprodukciók gazdag sorozata pedig láthatóan is elvonultatja előtűnk a Mohács előtti magyar, illetve magyar vonatkozású nyomtatott könyvek emlékeit. Mindenképpen nagy kár és veszteség volna, ha ez a többszörösen is értékes vállalkozás torzó maradna.

Fitz kitűnő összefoglalásban tárja elének az első hazai nyomdára vonatkozó tudnivalókat, nemcsak áttekinthetőbb módon rekapitulálva, hanem módosítva, ki is egészítve 1932-ben megjelent úttörő Hess-monográfiáját. Az adatok és körülmények gondos elemzésével ismerteti ezután mindazt, amit a Soltész Zoltán által nemrég felfedezett — talán Pozsonyban működő — második magyar ősnymdáról sejtethetünk. A leggazdagabb anyagot, természetesen, a külföldön munkálkodó magyar ősnymdászokról, a budai kiadókról és könyvkereskedőkről, valamint a magyar könyvkiadás szolgálatában álló külföldi nyomdászokról szóló fejezetek nyújtják, plasztikus és biztos képet nyújtva a Jagello-kori magyar szellemi élet élénkségéről és nemzetközi kapcsolatairól. A könyv külön érdeme, hogy leszámol azzal a tévhittel, mely szerint Mátyás nem ismerte volna fel a nyomdászat jelentőségét. A Mohács előtti fél évszázadra vonatkozóan tehát Fitz József kitűnően rendszerezte, kritikailag megrostálva, új eredményekkel gazdagítva nélkülözhetetlen áttekintést tesz lehetővé a magyar irodalom kutatói számára. A középkor és a reneszánsz irodalmának vizsgálatához Fitz művének első kötete kitűnő segédkönyv, utitárs és új összefüggések felismerését elősegítő, ösztönző olvasmány.

A könyvnek ez a röviden vázolt érdemi része csak a terjedelem háromötöd részét foglalja el, mintegy száz lapot a szerző — nem kis aránytalansággal — különböző bevezető, módszertani, ismeretterjesztő célokra szentel. Egy tudós életpályva gyakorlati tapasztalatait ismerhetjük meg ezekből, s nemcsak a nyomdászat- és könyvtörténet, valamint a

könyvtáros, hanem az irodalomtörténész is haszonnal forgathatja ezeket a lapokat. Mégis, e bevezető fejezetek rendszerét elhibáztattam érzem: míg a könyv tényleges anyagának előadásában csupa frisséget, világos szerkezetet találunk, addig a „Bevezetés”. „Előtörténet” és „Gyakorlat” című fejezet-komplexusok már nincsenek áttekinthetően elrendezve, s mondanivalójukat is mintha belepné kissé a könyvtárak finom pora. Rendkívül fontos tudnivalók és izgalmas megfigyelések váltakoznak ezekben avultnak érzett módszertani fejtegetésekkel, sőt itt-ott naivságokkal; magas színvonalú tudományos tárgyalás a legnépszerűbb ismeretterjesztés feladatkörébe tartozó elbeszélésekkel. Mindez inkább memoárba való, mint egy reprezentatív könyvtörténeti szintézis bevezetésébe. A valóban ide kívánczó előzetes tudnivalók sokkal rövidebben és rendszeresebben is előadhatók lettek volna.

Klaniczay Tibor

Szerémi György: Magyarország romlásáról. Erdélyi László fordítását átdolgozta: Juhász László. A bevezetést és a jegyzeteket írta: Székely György. Bp. 1961. Magyar Helikon. 318 l. (Monumenta Hungarica, V.)

Ezzel a kötetrel a Helikon kiadó Monumenta Hungarica sorozatát egy olyan művel gyarapította, amelynek magyar fordításban való közzététele már csak azért is időszerű volt, mert Szerémi György szinte regényes izgalmakat ébresztő visszaemlékezései még a szakmai érdeklődésük számára is nehezen voltak hozzáférhetőek. Sem a latin eredeti száz évnél is régebbi kiadása, sem pedig a néhány évtizeddel ezelőtti Erdélyi László által közreadott (1941) magyar szöveg nem volt minden tekintetben kifogástalan. A mai kritikai igényeket is kielégítő, forráskiadás értékű fordítása tehát mind szakmai, mind pedig az általánosabb szükséglet számára igen hasznos volt. A jelen kiadás ugyan Erdélyi László magyar szövegének felhasználásával készült, de Juhász László igen alapos, körültekintő munkával javította át a magyar értelmezést. A szövegösszevetés mindenképpen indokolt volt, mert Szerémi rossz latinságú, hevenyészve odavetett mondatai gyakran nehézkesek és félreérthetőek, sőt az értelmetlenségig zavarosak. Néhány kifejezés és szövegtöredék kivételével Juhász Lászlónak sikerült is a kritikus helyek értelmét kibozognia. A helyes interpretációhoz elengedhetetlen javításokba csak addig ment bele — amint azt maga mondja —, amíg azok még fordításnak és nem átdolgozásnak tekinthetők. Juhász magyarítása elég jól érzékelteti Szerémi írásának stilizálatlanságát, a papírra vetett, egymást kergető gondolatok formátlan

előadását, élőbeszéd módján csapongó aradását.

Székely György Szerémi művéhez írt tanulmányában megkísérli, hogy a polgári történetírásnak mind Szerémivel, mind pedig forrásként nem sokra becsült írásával szemben tanusított állásfoglalását bírálva, szerzőt és munkáját helyesebben, igazabban értékelje.

Kétségtelenül egyetértünk azzal a megállapításával, hogy a polgári történetírás Szerémít gyakran meg sem értette, vagy félreértette, és tévesen ítélkezett felette. Visszaemlékezéseit, mint küffőt, használhatatlannak tartotta, szerkezetellen, pongyolán megírt anekdoták gyűjteményének, de mint a köznép felfogásának, regélésének megőrkítőjét, mint az alsó társadalmi rétegek véleményének kifejezését, írását egyúttal tanulságos olvasmányoknak is tekintette. A polgári történetírás saját ítéleteink inkább csak elmarasztaló részét tudatosította, pozitív felét azonban nem vette komolyan, s elfelejtette levonni a „tanulságokat” Szerémi emlékiratából. Székely megjegyzi, hogy a marxista tudomány e tekintetben máris tovább jutott, s ennek bizonyítására Kardos Tibor és Geréb László megállapításait idézi. Ők azonban irodalmi és nem történetírói szempontból mondtak véleményt Szerémi munkájáról, s egyikük sem többet, mint amennyit a polgári történetészek ítéletük elismerő részében már megállapítottak. Azaz mégis, Geréb valami hamis romantikával Szerémi alakját így torzította el: „a furcsa latin gubában első népi írónk”. Ez azonban aligha marxista tudományosság, s nem is igen fér össze azzal, amit Székely két lappal előbb maga állapít meg, hogy „nem lenne méltányos Szerémít teljesen kirekeszteni a humanista történetírás köréből. Annak szerény munkása volt, nemcsak kezdő fokon.” Székely valóban tovább jut a polgári szemléletnél, amikor felváltja Szerémi humanizmusának néhány vonását, elemzi élmény és valóságábrázolását, megvilágítja történetfelfogását és Mátýas-kultuszának rugóit. De a kép, amelyet Szerémiről fest, egyoldalúan idealizált, olyannak mutatja, mint aki minden helyesen látott meg kora eseményeiben (persze amellett, hogy feljegyzett valótlan dolgokat is), és szemérmesen hallgat, vagy éppen csak utal olyan tulajdonságaira, gyarlóságaira (tudálékosság, fontoskodás, folytonos tanács-osztogatás stb.), amelyek írói, emberi megítélésében egyaránt fontos vonások lehetnek. Azt hiszem közelebb vitt volna Szerémi műve egészének megértéséhez az is, ha Székely következetesen szem előtt tartja, hogy Verancsics, a humanista világfi miért éppen ezt az igen szerény műveltségű pap-társát kérte fel értesülései, élményei feljegyzésére és mit akart ezekből megtudni. A hiteles eseményeket nyilván nem, ahhoz voltak megbízhatóbb forrásai. Székely egy ízben az